

ANA DİLİ TÜRKÇE OLAN ORTODOKS RUMLAR

RİDVAN ÖZTÜRK

Giriş

Türk kurtuluş mücadelesinin zaferle sonuçlanması üzerine, sorunun birinci derecede taraflarından biri olan Yunan kuvvetleri Anadolu'dan çekilmek zorunda kalmışlardı. Bu çekilmenin tabii neticesi olarak Anadolu'da yaşadıkları hâlde dinî veya ırkî sebeplerden dolayı işgal kuvvetleri ile iş birliği yapmış olan unsurlar da bölgeyi terk etmişlerdi. Yüzyıllar boyunca bir arada yaşayan iki unsurun ayrışmasını gerekli kılan bu yeni durum, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan mübadele anlaşması ile resmî bir ayrışmayı da beraberinde getirmişti. 30 Ocak 1923'te imzalanan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavele-name ve Buna Bağlı Protokol" (Ekincikli, 198) ile, İstanbul dışında Anadolu'da yaşayan Ortodoks Rumların Yunanistan'a gönderilmeleri karar altına alınmıştı. Bu karar çerçevesinde Ortodoks Rum olarak kabul edilip gönderilenlerin arasında ana dili Rumca olanların yanı sıra, ana dili Türkçe olanlar da belli bir ekseriyet teşkil etmişlerdir.

Yunanistan'daki Küçük Asya Araştırmaları Merkezi "Kentro Mikrasiatikon Spoudon" (KAAM) tarafından 1919-1923 yılları arasında Anadolu'nun değişik bölgelerinden Yunanistan'a göç etmiş kişilerin ifadeleri zapta geçirilmiştir. Yunanistan'da 1930 yılında Melpo Logothetis Merlier tarafından kurulmuş olan KAAM, 1922 yılı öncesi hayat ile ilgili Anadolu'dan Yunanistan'a göç eden 5051 bilgi verici kişinin anlatılarına dayanan zengin bir sözel tarih arşivine sahiptir. Üç yüz bin yazılı sayfayı aşan ve 1375 beldeyi içine alan bu arşivin oluşturulmasında yüzü aşkın bir araştırmacı ekibi çalışmıştır. (Göç, 17, 20; Umar 4). Yunanistan'da 1980 ve 1982 yıllarında, bu arşivin toplamı bin sayfayı aşan küçük bir bölümü iki cilt hâlinde yayımlanmıştır.¹ Bu ifadelerden örnekleme yolu ile bazıları Türkçeye çevrilerek İletişim yayınları arasından İstanbul'da 2001 yılında yayımlandı. Anadolu'daki bütün bölgeleri içine alacak şekilde bir seçmenin yapıldığı Türkçe çeviride aslına sadık kalınmıştır. (Göç, 17).

"Göç, Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923) adı altında yayımlanan bu eserdeki ifadelerden hareketle Anadolu'dan Yunanistan'a giden kişilerin dil ile ilgili durumlarını ele almaya çalışacağız.

1. I. Cilt: Martiries Apo Tis Eparhies Ton Dutikon Paralion Tis Mikrasias. Atina 1980; II. Cilt: Martiries Apo Tis Eparhies Tis Kentrikis Asias Kai Notias Mikrasias, Atina 1982.

Anlatılardan hareketle ana dili Türkçe olanların yer ve nüfusları:

Sorunun birinci dereceden muhatapları ve nakledicileri olması dolayısıyla da bu ifadelerin önemi açıktır. Çevirmenin ön sözünde bu sorun şu cümlelerde ifadesini bulmaktadır:

“Hatta Girit’ten Türkiye’ye gelen Müslüman/Türkler anadilleri olan Yunanca yerine Türkçe, İç Anadolu Bölgesi’nden giden Karamanlılar ise anadilleri Türkçe iken Rumca öğrenmek zorunda kalmıştır. Çoğu kez, yerleştikleri yeni memleketlerinde bilmeleri gereken anadilleri öğrenemedi hayata veda etmişlerdir.” (Göç, 20).

Kitapta yer aldığı kadarı ile ana dili Türkçe olarak bahsedilen ahali ile bunların yerleşim yerleri hakkındaki bilgileri burada aktarmak istiyoruz. Bu alıntılar turnak içerisinde verilmiş olup, bizim herhangi bir müdahalemiz olmamıştır. Alıntılar bazen göçmenlerin anlatılarına, bazen KAAM’ın verdiği bilgilere dayanmaktadır. İki durumda da bilginin kaynağı Yunan orijinlidir. Her alıntının sonunda kitabın sayfa numarası verilmiştir:

“Sazaki köyü (Türkçesi **Sancak**) İzmir’in 70 km, Vurla’nınsa (Urla) 47 km kuzeybatısındadır. Sazaki’nin nüfusu yaklaşık 500 Türkçe konuşan Rum’dan oluşuyordu.” (Göç, 40).

“İzmir-Manisa demir yolu üzerindeki **Horozköy** kasabası Manisa’nın 3.5 km kuzeybatısında, İzmir’inse 32 km kuzeydoğusunda bulunur. Horozköy kasabasında 4.500 anadili Türkçe olan Rum yaşardı. Horozköy batı sahillerinde bulunduğu halde anadili Türkçe olan Rumların yaşadığı tek istisnai yerleşim birimi değildir” (Göç, 50)

“**Biga**’nın 1922’den önce 10.000 nüfusu vardı. (Bu nüfusun 2.500’ünü Rumlar, geri kalanını Türkler ve az sayıdaki bir bölümünü ise Ermenilerle Yahudiler oluştururdu.) Kaza statüsündeki Biga bağımsız konumdaki Çanakale sancağına bağlıydı. Çevre köyler gibi Biga’daki Rum nüfusun da anadili Türkçe’ydi.” (Göç, 94).

“Balukeser ya da Balikeser (Türkçesi **Balikesir**)...1922’den önceki nüfusu 36000’di. (Bu nüfusun 2.000’ini Artaki, Bandırma ve İpiros’tan göç etmiş Rumlar, 2.000’ini Ermeniler ve geri kalanınıysa Türkler oluşturuyordu.) Anadili Türkçe olan Balikesir Rumları, dinsel açıdan Kizikos (Kapıdağ) Metropollüğüne bağlıydı.” (Göç, 97)

Lefki kasabası Büyük Savaş’tan sonra Türkler tarafından Osmanlı olarak adlandırıldı. Felaketten önce 6.000 nüfusu vardı. Nüfusunun 800’ünü anadili Türkçe olan Rumlar oluşturuyordu. Lefki kasabası Sakarya Irmağı’nın sol kıyı-

sından 1. km kadar uzakta, bir tepe yamacındaki vadide kuruludur. (Göç, 127).

Kermasti bölgesi: 1922'den önce Kermasti 5.000 nüfuslu, kaza statüsünde küçük bir kentti. Nüfusunun 2.000'ini Rumlar oluşturuyordu. Yunanistan'dan son dönemde gelip yöreye yerleşen az sayıdaki Rumlar hariç, bölge Rumlarının anadili Türkçe'ydi. Kermasti Rindakos ırmağı vadisinde Panorma (Bandırma)-Balıkesir-İzmir karayolunun üzerinde idi. Kermasti Bursa'nın 58km. güneybatısında, Balıkesir'in 68 km. güneydoğusunda, Bandırma'nın 50 km. güneydoğusunda ve Kios'un (Gemlik) 77 km. güneybatısındadır." (Göç,140).

"Küplü: 5.000 nüfuslu bir kasabadır. Nüfusunun 4.000'ini anadili Türkçe olan Rumlar oluşturuyordu. 6 km. güneydoğusunda bulunan Bilecik kazasına dahildir. Küplü Bursa'nın 80 km. güneydoğusundadır." (Göç, 153).

"Kulaklı Tepe'nin kuzey yamacındaki **Sivrihisar** köyü Aksaray'ın 35 km., Gelveri'ninse 4 km. güneydoğusundadır. ...Sivrihisar köyünün 1924'teki nüfusunu Türkçe konuşan Rumlar oluşturuyordu.(132 aile, 456 kişi)...KAAM çalışmalarına göre Sivrihisar köyünün sosyal ve ticari ilişkileri yalnızca Rum yerleşim birimleriyle sınırlıydı." (Göç, 189).

"Karacaören köyü Kayseri'nin 49 km. güney, güneydoğusunda, Vereköy yaylasında bulunur. 1924'teki nüfusunu 45 Rum ailesi (182 kişi) ve 300 Ermeni oluşturuyordu. Karacaören Rumları'nın anadili Türkçe idi. Karacaören'in çevredeki Rum ve Türk yerleşim birimleriyle sosyal ve ticari ilişkisi vardı" (Göç, 193).

"Kayseri'nin 56 km. güneydoğusunda, Farasa'nın 41 km. kuzeydoğusundaki **Beşkardaş** Zamanti Irmağı vadisinde bulunur.1924'teki nüfusunu Rumlar oluştururdu (32 aile, 154 kişi). Beşkardaş Rumlarının anadili Türkçe idi....Beşkardaş'ın hem Türk hem de Rum yerleşim birimleriyle ticari ve sosyal ilişkileri vardı." (Göç, 209).

"35 Poros (**Bor**) ...kasabanın 1924'teki nüfusu Rumlar (316 aile- 1.184 kişi) ve Türklerden meydana geliyordu (6.907 kişi). Rum nüfusunun anadili Türkçe idi." (Göç, 222).

"Azizie kasabası (Türkçesi Aziziye veya Demirdağ) Afyon-Karahisar'ın 61 km. kuzeydoğusundadır...Azizie kasabasında çok az sayıda Rum vardı (KAAM kaynaklarına göre 30-50 kişi)" (Göç, 239).

"Aynı yıl Aziziye'den bizimle beraber gelmeyen Türkçe konuşan Rumlar, Anadolu'nun içlerine, Suriye sınırına kadar sürgün edildiler. Bu sürgünler 1924 yılında aç, çıplak Pire limanına varana dek çok acılar çekti....Türkçe konuşan Rumlar Selanik, Pire gibi büyük kentlerde kaldı, hayatlarını tüccarlık ve zanaat-

karlıktan kazanıyorlardı.” (Göç,240).

“66 ...**Gelveri**'nin 1924'teki nüfusu Rumlar ve Türklerden meydana geliyordu.. **Gelveri**'de 556 Rum aile vardı.(Yaklaşık 2.000 kişi), Türk nüfusu ise hemen hemen 250 kişi kadardı. **Gelveri Rumları**'nın anadilleri Türkçe idi. **Gelveri**, **Aksaray Kaymakamlığı**'nin , **Niğde Mutasarrıflığı**'nin ve **Konya Valiliği**'nin yönetimi altındaydı.” (Göç, 250).

“**Adana Rumları**'nin kökleri Kayseri, Konya ve Anakara Yunanistan'dan gelmeydi. Az sayıda olan yerlileri Türkçe konuşurdu.” (Göç, 287).

Anadolu'dan göç etmiş, ana dili Türkçe olan Ortodoksların göç ettiği yerleri harita üzerinde belirlediğimiz zaman iki bölgede yoğunlaştığını görmekteyiz. Bunlardan ilkinin, Sakarya ırmağının üst güney kısmından başlayıp Marmara Denizinin alt kısmını dolanarak İzmir'e doğru inen bir hatta Lefki, Küplü, Kermasti, Balıkesir, Biga ve Horozköy oluşturmaktadır. İkincisini ise, İç Anadolu bölgesinin güneydoğusundan Akdeniz bölgesine doğru uzanan bir hatta; Sivrihisar köyü (Aksaray), Karacaören , Beşkardaş (Kayseri), Bor, Gelveri (Aksaray-Niğde) ve Adana hattı oluşturmaktadır. Yoğunluğun belirlendiği bu yerleşim bölgeleri dışında kalan Aziziye–Demirdağ (Afyon) ile Adana yerleşim yerlerinde Ana dili Türkçe olan Ortodoksların sayısı “çok az” veya “az sayıda” (Göç, 239, 287) diye belirtilmiştir. Anlaşılacağı üzere, ana dili Türkçe olan Ortodoks nüfusu Marmara ile İç Anadolu bölgesinde yoğunlaşmaktadır.

Göçmenlerin savaş öncesi Müslüman Türklerle ilişkisi

Yüzyıllarca bir arada yaşamış olan Rum ve Türk toplumları arasında Osmanlı devletinin son dönemlerine gelinceye kadar bir geçimsizlik söz konusu olmamıştır. Anadolu'da birçok yerleşim biriminde ayrı ayrı veya yan yana, ama birbirine karışmamış bir şekilde varlıklarını sürdürme gelmişlerdi:

(Balıkesir) “...Her şeyimiz vardı.Türklerin arasında az sayıda Hristiyan idik. Mahallelerimiz ayrıydı: Türk mahallesi. Hristiyan mahallesi. İki mahallenin arasında kalan evlerse karışıktı. Yörenin tüm çocuklarıyla olduğu gibi Türk çocuklarıyla da oynardık. ... Okulumuz kilisenin bahçesindeydi. Okulda Yunanca harfleri (Göç,98) öğreniyor, ama konuşmuyorduk. Her yerde; hem evde, hem de dışarıda Türkçe konuşurduk....1919'da yöremize Yunanlılar geldi. Çanların çaldığını duyduk, niçin gelmiş olduklarını duyunca kalbimiz sevinçle doldu. Türkler çok korkmuştu. Saklandılar...Hemen böbürlendik. Burnumuz kalktı. Türkleri hor görmeye başladık” çeşmeden önce biz su alacağız, sonra sizler” dedik. Oysa şimdiye kadar aramızda hiçbir husumet olmamıştı. (Göç, 98)

Bu bir arada ve huzur içinde yaşadıklarını gösteren yukarıdaki anlatı gibi pek çoğunu tespit etmek mümkün. Aynı eserde yine göçmenlerin anlatılarına dayanarak Türk-Rum ilişkilerinin 1908'e gelinceye kadar veya Yunan işgali başlancaya kadar iyi olduğunu hatta savaş yıllarında bile dostlukların devam ettiğini belirleyebiliyoruz. Bu iyi ilişkilerin belli bir bölgede olmadığını, genel olarak Rumların yaşadığı her yerleşim biriminde görüldüğünü, eserde bunu ortaya koyan anlatıların sayfalarını bölge adları ile birlikte şöylece belirliyoruz: İstanbul-Şile 167, Aksaray 189,192, Konya 215, Manisa 50, 55, Bergama 57, Aydın-Yenipazar 66, Muğla 79, Çanakkale 92, Biga 95, Balıkesir 98,104, Kermasti 141, Bursa 154, Bandırma 162,163, Kayseri-Karacaören 194, Kayseri-Cemil köyü 207, Arapsun (Neapoli) 196, Niğde 202, Uşak-Simav 252, Eğridir 263, Burdur 265, 266, Uluborlu 268,269 vb.

Bu iyi ilişkilerin bozulma yönünü yansıtmaları bakımından da Manisa Horozköy'den göçen Evripidu Lafazani'nin, hemşehrisi bir Türkten aktardığı sitem önemlidir:

"Beni iyi tanıyan bir Türk dostum vardı. Bu adam angaryanın ilk günü gelip beni bulmuştu. Beni tanımasın diye açtığım hendeğe gizlenmişim. O ise beni tanıdı. "Eee efendi, sen de mi buradasın? Dedi. Bense mümkün olduğunca sakin olmaya çalışarak: "Başka nerede olsaydım! Ben buranın insanı değil miyim? Diye cevapladım. O zaman bana: "Bu yörenin insanı olduğunu kimse inkar etmiyor. Ama siz alçak, şerefsiz, akılsız, zavallı insanlarsınız! Siz, sizler, köyde neyiniz eksikti? Kiliseniz vardı, papazınız vardı. Hiç kimse işinize karışıyor muydu? Size ne yaptık ki bize karşı silahlanıp, bizi öldürmek istediniz?" dedi" (Göç,53)

Ana dili Türkçe olan Ortodoksların Yunanistan'daki dil sorunları

Ana dili Türkçe olan Ortodokslar gibi ana dili Rumca olanlar da Yunanistan'a varınca çok iyi karşılanmamışlar. Hâlbuki onlar ağlayarak Türkçe ağıtlar yakarak bırakıp gittikleri bölgelerindeki insanlardan daha sıcak bir havada kendilerini karşılamaları beklentisindeydiler (Göç,117). Zamanın iç çekişmeleri dolayısıyla kral taraftarları tarafından "Venizeloscu" olarak nitelendirilmişlerdir:

"Bir gün Aksaray'dan bir jandarma geldi, köyün muhtarına:" Gitmek için hazırlanın. Yunanistan'a gideceksiniz. Eşyalarınız burada kalacak" dedi. Daha sonra Gelveri'den bir komisyon geldi. O zaman bize, " Göç olacak, Venizelos sizi Yunanistan'a götürecektir." Dediler. Gitmek istemiyorduk. Yerimizi yurdumuzu bırakacağız diye üzülüyoruz." (Göç, 189)... "Gemi kaptanı ve mürettebatı Ankaralı Yunanlılardı, Kral taraftarıydılar. Durmadan küfür ediyorlardı." ...Aziz İsa'ya... Aziz Panagia'nın...". Bizlere de "Türk dölü göçmenler!" Diye küfür

ediyorlardı. Ellerinden gelse bizi denize atıp boğacaklardı. Hastalanıp ölelim diye üstünde yattığımız küpeşteyi sık sık islattılar. Gemide ölenler oldu. Cesetleri şiltelere sardılar, demir bağhyarak denize attılar...Çok acılar çektik Tanrıya şükür burada durumumuz iyi ama memleketimizde, Küçük Asya'da hayatımız çok daha iyiydi" (Göç, 192)

Gemi ikinci gün yola çıktı. Hep birden güverteye çıktık. Sabahtı. Sultana'nın küçük erkek kardeşi Yorgakis başındaki fesi yırtıp denize fırlattı. Ağlıyorduk. Kaybettiğimiz memleketimiz, ailelerimiz için Türkçe ağıtlar söylüyorduk. Memleketimizden nasıl ayrılıyor, nereye gidiyorduk? (Göç, 117)

Anlatılar dikkatle incelendiği zaman, Anadolu'da yaşayan Ortodokslar ile Yunanistan'da yaşayan Ortodoksların dilleri arasında anlaşılabilirlik oranında ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Söyleyiş farklılığından daha ileri seviyede olduğu anlaşılan bu durum onların yadsınılmalarında siyasî tercihleri kadar etkili olsa gerekir. Zira Venizelosçu olarak nitelendirilenlerin, göç ettikleri Yunanistan'da dil bakımından anlaşma problemlerinin olduğu görülmektedir. Bu insanlara "Türk dölü" denilmesinin temellerinde dil olgusunun da irdelenmesi gerekir. Tabii olarak ana dili Türkçe olan Ortodoksların karşılaştığı durumun boyutlarının ortaya konulması açısından ana dili Rumca olan Ortodoksların durumu bir ölçü olacaktır.

Mübadele anlaşması çerçevesinde Yunanistan'a göç etmiş olan Ortodoksların büyük bölümünün gelenek görenek, hayat anlayışı bakımından Yunanistan'daki Ortodokslardan farklı oldukları anlatılardan anlaşılacaktır. Bu göçmenlerin dildeki problemlerini iki noktada ele alıp ayrıştırmakta yarar var. Bunlardan birincisi ve çoğunluğu teşkil edeni ana dili Rumca olan Ortodoksların durumudur. Ana dili Rumca olan Ortodokslar Rumca bilip konuştukları hâlde, Yunanistan'dakilerle anlaşma güçlüğü çekmişlerdir. Bu dildeki farklılık Yunanistan'a Balkanlardan gelen göçmenlerde veya diğer komşu devlet sınırlarındaki vatandaşlarında da olmasına rağmen sıcak bir çatışma ortamının hatıralarını ve yenilginin izlerini yansıtan Anadolu Ortodokslarına bakışı olumsuz bir boyuta taşımıştır:

"Alayia kasabası (Türkçesi Alanya)... Alayia'nın 14.000 Türk,1.900 Rum nüfusu vardı...(Göç,279)...Rodos'ta Yunan gemisine aktarma yapmışlar, Yunanistan'ın Speçes'ine gelmişlerdi. Burada yerliler, pis, kral yanlısı Yunanlılar bize iyi davranmadı. Bize "Türk dölü" deyip başka aşağılayıcı sözler sarf ediyorlardı. Bizleri hazmedemiyorlardı, çünkü Venizelos taraftarıydık. Yunanca konuşurken anadili Türkçe olan Rumlar gibi zorlandığımızda bizle alay ediyorlardı. Oysa Menidi gibi Attiki'den birkaç mil uzaklıkta olmasına rağmen hâlâ Arnavutça konuşan köylere aldırıyorlardı." (Göç, 281)

Anadolu'dan göç edenlerin siyasî tercihlerinden öte dilde ve yaşayış tarzında farkların olması onların Yunanistan'da kabul görmelerinde sıkıntılara yol açmıştır. "Türk dölü" olarak nitelendirilmelerinde gelenek ve göreneklerinde ve ahlakî anlayışlarında da Anadolu insanına uyumlu olmaları Yunanistan'daki ahaliden onları farklı kılmıştır. Göçmenler Yunanistan'daki şartlara uygun hareket etmek zorunda kalmıştır. Yeni oluşan şartlar çerçevesinde başta dil olmak üzere gelenek görenek ve anlayışta bir Yunan(istan)lılaşma sürecinin başladığı görülmektedir

"Konya'nın yaklaşık 50.000 Türk, 3.000 Rum ve 3.000 Ermeni nüfusu vardı" (Göç,215)... "Türk komşularımız bizi severdi. Gizli gizli uzo sattığımızda bizi ihbar etmez, hatta korurlardı. Burada Kerkira'da , Türkler hakkında iyi sözler söylemeye cesaret edemiyoruz. Bize "Türk dölü" diyor, Türkleri kasıtlı olarak övdüğümüzü iddia ediyorlar" (Göç, 215)... Başlangıçta Kerkiralılarla uyuşamadık. Kerkiralıların başka gelenek ve görenekleri vardı, bizim başka. Dil de bilmediğimiz için konuşup anlaşamıyorduk. Ama daha sonraları aramız düzeldi. Evler birleşti, bir sürü Kerkiralı delikanlı göçmen kızlarla evlendi" (Göç, 218)

Ana dili Türkçe olan, yani Türkçeden başka bir dil bilmeyen ikinci grup Ortodokslara gelince, bunlar göç eden nüfus içinde ekseriyeti teşkil etmemektedirler. Mübadele anlaşması ile Anadolu'da yaşayan bir buçuk milyona yakın Ortodoks ile Yunanistan'da yaşayan dört yüz bine yakın Müslüman yer değiştirmişlerdir. (Göç, 20).

(Kayseri Karacaören köyünden göçenler) "...24 saatlik bir yolculuktan sonra Pire'ye vardık...Bir başka gemi bizi aldı, Kerkira'ya götürdü. Orada, kale içindeki kışlalarda dokuz ay kaldık... Alışveriş etmeye gittik. Bir bakkala girdik. Bakkal bize "Ne istiyorsunuz? Dedi anlamadık. Adımızı sordu: "Pos sas lenel adınız ne?" gene anlamadık. Ben kadınlarımızdan birini, Eleni'yi istediğini sandım. Çılgına döndüm! Adama bir güzel sopa attım! Polis geldi. Anlaşamıyorduk. Yunanca bilmediğimiz için bizi Türk zannettiler. Polis bana: "Adını yaz" diyor. Yazıyorum: 'Yoannis Misailoğlu'. Polis bana "Helal olsun, Yunanlıymışsın" diyor." (Göç, 195)

Ana dili Türkçe olan Ortodoksların etnik tabanına ilişkin yorumlar

KAAM'ın tasnifine uygun olarak ele alırsak, Yunanistan'a giden Ortodoksları iki gruba ayırmak gerekir. Bunlardan ilkinin ana dili Rumca olanlar, ikincisini ise ana dili Türkçe olanlar oluşturmaktadırlar. Anadolu'da Rum olarak kabul edilmiş olan bu grupların dinî kimlikleri açısından bir ihtilaf bulunmamaktadır. Anadolu'da yaşamış olan Rumların ancak % 3.5'i Katolikler, kalan çoğunluğu ise Ortodokslardı. (Mc Carthy, 90). Dinî kimlik açısından bir problem olmadığı

hâlde bazı Ortodoks Osmanlı vatandaşlarının ana dili olarak, diğer Ortodoks vatandaşlar gibi Rumca değil de Türkçe konuşmalarına çeşitli açıklamalar getirilmek istenmiştir. Yunan kaynaklarının benimsediği kendi bakış açısını yansıtan açıklama eserde şu şekilde geçmektedir:

“İzmir- Manisa demir yolu üzerindeki Horozköy kasabası Manisa'nın 3.5 km kuzeybatısında, İzmir'inse 32 km kuzeydoğusunda bulunur. Horozköy kasabasında 4.500 anadili Türkçe olan Rum yaşardı. Horozköy batı sahillerinde bulunduğu halde anadili Türkçe olan Rumların yaşadığı tek istisnai yerleşim birimi değildir Bilgi kaynakları bu ilginç durum hakkında kendilerince pek çok farklı yorumlarda bulunuyorlar. Bu yorumlar arasında Eski Yunanlıların Bizans içinde eriyip gitmesi, zaman içinde yöreye yeni Yunan kolonilerinin gelmemiş olması, göçler, kovulmalar ve sonradan gelen Türkler yüzünden dinlerini koruyabilen bir kısım Hristiyan dillerini koruyamaması hipotezi en muhtemel olanıdır.” (Göç,50).

Anlatılar incelendiğinde gerek ana dili Rumca olanların, gerekse ana dili Türkçe olanların kimlik açısından kendilerini Rum olarak gördüklerini, her ne kadar Anadolu'yu kendi yurtları olarak görüyorlarsa da Yunanistan'ı da aynı derecede yurt saydıklarını belirleyebiliyoruz.

“Kumluca Finika'nın (Türkçe'si Fenike) 15 km. kuzeydoğusunda, Antalya'nın yaklaşık 70 km. güney, güneydoğusundadır. Kumluca'da 150 Türk, 60 Rum aile vardı.” (Göç,282)...”Bir Yunan gemisi gelip bizi aldı...Gemimiz bizi doğruca Pire Limanı'na indirdi. Kendimizi kaybetmiş bir şekilde gemiden indik. Dil bilmiyorduk. Biz Yunanlıları anlamıyorduk, Yunanlılar da bizi. Memleketimiz Yunanistan'a gelmiştik ama yabancı gibiydik. Bizi Nea İonya'ya götürdüler. Oradaki göçmenler de Türkçe konuşuyordu. Ailelerimiz oradaydı.” (Göç, 283)

Değerlendirme

Osmanlı toplum anlayışı, İslâm hükümetlerinin geleneksel uygulamalarına uygun olarak vatandaşlarını dine göre belirlenen çizgilerle bölmüştü. Anadolu, Birinci Dünya Savaşına kadar Müslüman ve Müslüman olmayan toplumların karışımından oluşan bir nüfusa sahipti. Osmanlı egemenliği boyunca, başlıca Hristiyan toplumlarından hiçbirinin yok olduğu söylenemez. (Mc Carthy, 1). 1911-1912 (1330) yılındaki Osmanlı nüfus sayımına göre Anadolu'nun genel nüfusu 17.536.352 olup, bunun 14.536.142 kişiden oluşan % 82.89'luk kısmını Müslüman unsur meydana getirmektedir. Geriye kalan yaklaşık % 18'lik kısmı gayrimüslimler oluşturmaktadır. Bunlar içinde Rumlar % 07.15'lik oranla Ermenilerden (% 08.52) sonra en büyük topluluktur. Rumların genel nüfusa oranları Bursa (% 12.44), Aydın (% 17.53), Trabzon (% 14.39) ve Konya (% 07.21) gibi yer-

lerde daha da üst seviyelere erişmektedir.(Mc Carthy, 112-113) Genel nüfusa oranla hiç de azımsanamayacak bir ölçüde olan bu nüfus, onların din değiştirme ihtiyacı duymadan yüzyıllar boyunca etnik varlıklarını sürdürmesinde önemli etkenlerden biri olmuştur. Tabii bunda Osmanlı'nın böyle bir politikasının olmaması da etkili olmuştur.

Dinî kimliğin ön plânda olduğu bir toplum yapısı içinde dil değiştirmeden daha önde din değiştirmenin gelmesi tabiidir. Ana dili Türkçe olan Ortodoksların etnik tabanları sorgulanırken bu hususun gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Eğer Yunan bakış açısına göre ifade edildiği gibi “*Eski Yunanlıların Bizans içinde eriyip gitmesi, zaman içinde yöreye yeni Yunan kolonilerinin gelmemiş olması, göçler, kovulmalar ve sonradan gelen Türkler yüzünden dinlerini koruyabilen bir kısım Hristiyan dillerini koruyamaması*” söz konusu olsa idi, öncelikli olarak bu insanların dillerini değil, dinlerini değiştirmeleri beklenirdi. Osmanlı toplumunda Müslümanlıkla Türklük, Ortodoks Hristiyanlık ile Rumluk eş anlamlı kabul edilmiştir. Arnold J. Toynbee de bu konuda şunları belirtmektedir: “*İmparatorlukta en yüksek yeri işgal eden kavim Müslüman topluluğu olmuştur. ..Daha sonra gelen en önemli kavim Rumlar olmuştur. Milleti Rum denen bu gruba, konuştukları dil ya da lehçe ne olursa olsun Ortodoks Hristiyan kilisesi, ne mensup bütün Osmanlı tebaası girmektedir. İstanbul Patrikliği Rumların elinde olduğu için , Osmanlı Rumları, Bulgarlar, Sırpalar, Romenler, Arnavutlar gibi öbür Ortodoks Hristiyanlardan üstün bir durumda bulunuyorlardı. Bu bakımdan bu durumları dolayısıyla Rumlar sanki Osmanlı İmparatorluğu'nun ortakları gibiydiler.*” (Tosun, 5-6). Bunu anlatılara yansımış olarak da görürüz:

“*(Balıkesir’de bir Türk ile evlenen Sultana) Bana Rum musun diye sordüğünde: “Bir zamanlar Rum idim, şimdi değilim” diye cevapladım*” (Göç, 104)... “*Yargıcın önüne çıktık. Müslüman kadınlar gibi giyinmiştik. Yargıç bize: “Gerçekten Türk müsünüz? Müslümanlığı kendi isteğinizle mi kabul ettiniz? Diye sordu. “Kendi isteğimizle kabul ettik . Bizi kimse zorlamadı dedik”* (Göç, 109)

Ana dili Türkçe olan Ortodoksların dillerini koruyamamış, ama dinlerini koruyabilmiş eski Yunanlılar olduğu tezine karşılık; -eserde hiç bahsedilmese de- altıncı yüzyıldan itibaren Bizans tarafından Hristiyanlaştırılarak Balkanlardan getirilip Anadolu'ya iskan edilen Türk unsurları olduğu tezi de vardır:

“*Bizans devleti daha VI. Yüzyılın başlarından itibaren, Türkleri Hristiyanlaştırmağa, bir yandan da askerî hizmete almağa ve Anadolu'ya iskan etmeğe çalışmıştır. Bu iskan ve askere alma işi Ermenilere, İranlılara ve Müslüman Araplara karşı olmuştur. Bu dinî, siyasî, askerî ve iktisadî hadise, yüzyıllar süren bir sosyolojik yol içinde Türklerin kendilerini Rum sanmalarına yol açacaktır.*” (Ekincikli, 77) “*Netice itibarıyla mübadeleye kadar Anadolu'da bulunan*

Türkçe konuşan Ortodoksların, daha Bizans İmparatorluğu zamanında gelip yerleşmiş Avar, Bulgar, Peçenek, Uz ve Kıpçak(Kuman)ların bakiyeleri olduğu söylenebilir.” (Ekincikli, 198).

Ana dili Türkçe olan Ortodoksların yerleşim yerleri göz önüne alındığında Bizans jeopolitiği açısından Ermeni, İran ve Arap akınlarına karşı tampon bölge oluşturacak şekilde iki set çekildiği görülmektedir. Bunlardan uçta olanı İç Anadolu bölgesinin güney ve doğusunu; içte olanı ise Marmara Denizinin güneyini çevrelemektedir. Bu coğrafya Bizans'ın Türk iskan coğrafyası ile örtüşmektedir.

Yine % 00.82'lik bir oranda da olsa varlıklarını sürdürme gelmiş olan Süryani, Keldani, Nesturi veya % 00.44'lük bir oranla kimliklerini korumuş olan Yahudi topluluklarının olduğu bir toplumsal yapı içerisinde hele hele etkin bir biçimde Rumcanın da varlığını sürdürdüğü bir ortamda dillerini kaybetmiş Rumlardan bahsetmek olağan görünmemektedir. Karamanlıca adı altında bir külliyyat oluşturulmuş olması da bu alanı ayrıca bir inceleme konusu hâline getirmiştir.²

Anadolu'da ana dili Türkçe olan Ortodokslar, ikinci tezi doğrular mahiyette, kendilerinin Türk asıllı olduklarını savunarak mübadeleye tâbi tutulmamaları hususunda Türk hükûmetine müracaatlarda bulunmuşlardır. Ancak bu müracaatlardan sadece Papa Eftim'in ki olumlu neticelenmiş, ailesi ile İstanbul'a yerleşmesine izin verilmiştir.(Ekincikli, 192) Keskinmaden'de ikamet eden Papa Eftim'in göç sırasında darda kalmış Ortodokslara yardım ettiğini yine anlatılardan anlamaktayız:

(Uşak Simav'dan Keskinmaden'e sürgün edilenin anlattıkları) “Paramız yoktu, yola nasıl çıkardık? Papa-Eftim , kilisenin yardımını aldı, para toplayıp bizi İstanbul'a giden trene bindirdi.” (Göç, 252)

Papa Eftim'in 30 Kasım 1921 tarihli *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayımlattığı “Ortodoks Kiliselerine Bir Tamim”inde şu görüşler bulunmaktadır:

“Bizim Türk lisanımızla Türk tabiatımız işte olduğu gibi bakidir. Yine Pavlos resulün (elçinin) emri mucibince kadınların başları kilisede ve hariçte örtük ve erkeklerden ayrı mahalde görüyoruz. Ve başkası ile ihtilatlarını(görüşmelerini) kısınırız. Bu tabiat Türk ırkından başka bir ırkta yoktur ve ırkımızın evladi

2. Konuyla ilgili bazı kaynaklar: Sévérien SALAVİLLE , Eugéne DALLEGGİO, Karamanlidika, Bibliographie Analytique D'ouvrages En Langue Imprimées En Caractères Grecs (1854-1850), c.I, Atina 1958; (1851-1865) c.II, Atina 1966; (1866-1900), c.III, Atina 1997; Richards CLOGG, The Publication and Distribution of Karamanli Texts by the British Foreign Bible Society before 1850, The Journal of Ecclesiastical History, XIX, no. 1 ve 2, 1968, Semavi EYİCE, “Rum Harfleri ile Türkçe (Karamanlıca)Bir Nevşehir Salnamesi(Yıllığı), Fındıkoğlu Armağanı, İÜ İktisat Fakültesi, İstanbul 1977; Semavi EYİCE, “Anadolu'da Karamanlıca Kitabeler”, Belletensa. 153, Ankara 1974Mefkûre MOLLOVA, “ Sur le 'karaman' et les Recherches sur les Karamans De J. Eckmann”, Güneçdoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1980; J. ECKMANN, “Die karamanische Literatur”, Philologiae Turcicae Fundamenta II, Wiesbaden 1964,s. 819-835. vb.

olduğumuzu bu ahvalimizden isbat ederiz” (Ekincikli, 179)

Yine Papa Eftim’in *Anadolu’da Ortodoksluk Sadâsı* gazetesinin 14. sayısındaki şu görüşleri de konuya ışık tutacak mahiyettedir³:

“İşte irken, lisanen, âdeten Türk, diyaneten Ortodoks olan biz Türk Ortodoksların Türklüğünden hiçbir kimse istifah edemeyeceğinden, gerek ekalliyet, gerek mübade hususatının bizlere şümulü olamayacağı emr-i tabii bulunduğunu Avrupa bilmelidir” (Ekincikli, 190)

Sonuç

Türkiye ile Yunanistan arasındaki mübadele anlaşması gereğince, etnik tabanının Türk orijinli olması kuvvetle muhtemel olan ve Türkçeden başka dil bilmeyen Ortodoks unsurlar da Yunanistan’a gönderilmişlerdir. Yunan orijinli anlatılardan hareketle tespite çalıştığımız ana dili Türkçe olan Ortodoksların, ana dili Rumca olan Ortodokslara göre daha derin boyutta bir dram yaşadıkları görülmektedir. Anadolu’daki Türk varlığını en az beş yüzyıl geriye götürebilmenin temel kanıtları olabilecek bu insanlar, dinî kimliğin millî kimlik gibi algılandığı bir dönemin sonunda olağan üstü şartlar gereğince Yunanistan’a zorunlu göç ettirilerek Yunanlılaştırılma süreci içine itilmişlerdir. Bugün ana dili Türkçe olan Ortodoksların dillerini ne derece koruyabildikleri hakkında net bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak onların dil olguları üzerinde gerek geçmişe yönelik, gerekse de günümüze yönelik kapsamlı çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynaklar

Ekincikli, Mustafa, *Türk Ortodoksları*, Siyasal Kitap Evi, Ankara 1998.

Göç, *Rumlar’ın Anadolu’dan Mecburi Ayrılışı* (1919-1923), Çev. Damla Demirözü, İletişim yayınları, İstanbul 2001.

Justin Mc Carthy (çev. Bilge Umar), *Müslümanlar ve Azınlıklar*, Ankara 1998.

Tosun, Ramazan *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri’deki Rumlar*, Tolunay Yayıncılık, Niğde 1998.

Umar, Bilge *Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılâp Kitap Evi, İstanbul 2002.

3. Konuyla ilgili ayrıca bakınız: Erol Cihangir, *Papa Eftim’in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul 1996.